

הכנסת האחת-עשרה
מושב שני

נוסח לא מתוקן

פרוטוקול מס' 220
מישיבת ועדת הכספים
שהתקיימה ביום רביעי, כ"א בכסלו התשמ"ו - 4.12.85, בשעה 9:00

נכחו:

חברי הוועדה:

א' שפירא - היו"ר
י' ארידור - מ"מ היו"ר
א' אבוחצירא
י' ז' אמיר
י' ארצי
מ' בר-און
ג' גדות
א' ויינשטיין
א' ורדיגר
י' כהן
י' מצא
ע' סולודר
י' צבן
ח' קופמן
ח' רמון
א' שלום
ד' תיכון

מוזמנים:

מ' מנדלבאום - נגיד בנק ישראל
א' יונס - משרד האוצר
ו' מדינה - בנק ישראל
מ' לגין - משרד החקלאות
מ' רבוי - בנק ישראל
א' שר - החשב הכללי

א' קרשנר - מזכיר הוועדה
ס' אלחנני - יועצת כלכלית

רשמה:

א' ברק

סדר היום: שיעורי הריבית
ערבות מדינה לחקלאות (30 מיליון דולר)

(נוגף ביום 16.12.85)

שיעורי הריבית

היו"ר י' ארידור:

אני פותח את הישיבה ומקדם בברכה את הנגיד ועוזריו. על סדר היום: תשובות הנגיד לדיון על מדיניות הריבית.

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

לקראת הדיון הכינונו חומר שאולי יסביר למעשה מהו מכלול השיקולים והעובדות שצריך להביא בחשבון כאשר מדברים על מדיניות ריבית, בעיקר לאור העובדה שהמדיניות שלנו במידה רבה הושפעה מהעובדה שהיה צורך בחודשים האחרונים לנהל מדיניות מוניטרית שתואמת מערכת כוללת של פעולות שהממשלה ביצעה כדי להגיע למה שנקרא הורדה מהירה וחריפה של האינפלציה בתקופה קצרה מאוד - מערכת שבחלקה התבססה על פעולות כלכליות ובחלקה על פעולות אדמיניסטרטיביות.

תנאי היסוד ששררו ערב תחילתה של המדיניות הכלכלית היו חמורים מאוד. ראינו את המצב בצורה כזאת שהאינפלציה הגיעה לממדים מאוד מדאיגים וגם מאזן התשלומים היה במצב קשה מאוד, כאשר זה התבטא בכך ששער הדולר השחור היה גבוה בהרבה מאשר שער הדולר היציג, והיינו כמעט בקונסנסוס שאם המצב הזה יימשך, נגיע למשבר כולל במשבר שיכול להביא בעקבותיו לאבטלה המונית בכל הסקטורים במשק.

תכנית דומה מאוד לתכנית הכלכלית שלנו מתבצעת היום בארגנטינה. התכנית הזו אומרת: במקום ללכת לשיטה הדרגתית, הולכים לשיטה מהירה שכוללת מצד אחד משמעת פיסקלית ומוניטרית חריפה מאוד, ומצד שני הקפאת המצרפים המוניטריים.

היו"ר י' ארידור:

זו לשון אחרת למלה אחרת שאסור להזכיר אותה.

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

על שער החליפין? זה אחד הדברים. אנחנו צריכים להגיע לכך שהמצרפים המוניטריים שכוללים אמצעי תשלום ופקדונות שקליים, לא יגדלו, ומניחים שאם המערכת הזו מתייצבת בשיתוף עם משמעת מוניטרית חריפה מאוד ופיסקלית, יש סיכוי שהאינפלציה תרד. ואמנם, האינפלציה ירדה וההישג גדול, אבל האינפלציה לא הודברה, כאשר האלמנט המרכזי שמוכיח זאת הוא שנזקקים לפיקוח מחירים.

היו"ר י' ארידור:

כלומר אתה סבור שפיקוח המחירים הוא אפקטיבי?

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

באופן חלקי.

היו"ר י' ארידור:

אבל הוא אפקטיבי?

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

במפורש כן.

היו"ר י' ארידור:

זאת אומרת אם היו מבטלים אותו, המחירים היו עולים?

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

כן.

היו"ר י' ארידור:

זאת אומרת שזו אינפלציה כבושה?

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

כן, אבל בהשוואה לקצב האינפלציה היום.

היו"ר י' ארידור:

מהם הגורמים שמביאים אותך לדעה שפיקוח ומחירים אפקטיבי חלקית?

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

שמנסים לעקוף אותו, שיש ביקושים, המוצרים החדשים. כל המערכת הזאת.

היו"ר י' ארידור:

יש נתונים על זה?

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

לא. אנחנו רואים שמדד המחירים הסיטונאים עלה. יש כמה אינדיקטורים לכך שהאינפלציה ירדה ולא הודברה. לנו יש מדד ציפיות אינפלציוניות שמראה שהקהל איננו חושב שהאינפלציה הודברה. כאשר אתה בודק מה שער הריבית היום לטווחי ריבית שונים, בחלקו ריבית לא צמודה, ומשווים את זה לריבית הצמודה, הציפיות הן בין 3% ל-5% לחודש. רוב האנשים שואלים אותי, האם אתם חושבים שזה יתקיים לתקופה ארוכה. עצם העובדה ששואלים מראה שהאינפלציה לא הודברה. היא ירדה, ירדה בצורה מרשימה.

ד' תיכון:

השאלה האם יהיה תפר או לא?

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

עצם העובדה ששואלים מראה שאנשים אינם בטוחים, יש ספקות. לנו יש המדד שמתבטא בתנאי השוק, הציפיות האינפלציוניות שמתבטאות בשוק ההון. זה לא אינפלציה אפס.

ד' תיכון:

ראה מה קרה במניות ההסדר - התשוואה ירדה מטה מטה. זאת אומרת, יש ציפיות לפיחות.

היו"ר י' ארידור:

אם כי שם יש בעיה מיוחדת.

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

בעקבות התכנית הכלכלית היתה התפתחות קשה. ההתפתחות הקשה במיוחד היתה שהשכר הריאלי ירד דרסטית. התכנית קבעה שתהיה שחיקה של השכר הריאלי עד חודש אוקטובר ובדצמבר השכר יתחיל לעלות. השכר התחיל לעלות כבר בנובמבר. עכשיו יש תופעה שבכמה מפעלים בסקטור הלא-ממשלתי יש הטבות שכר.

היו"ר י' ארידור:

כלכלית, איך הם יכולים לשלם?

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

עובדה שהם משלמים. בכיות לחוד ותשלומים לחוד. פורסם בעתון של "תדיראן" ו"כור" ששילמו תוספות. עובדה שמשלמים והריבית ירדה בצורה דראסטית.

אין ספק שהמדיניות הזאת שהיתה המשך מדיניות ריסון מוניטרי חריף שמתמשך למעשה ב-1984 ו-1985, הביאה לכך שהשתפר לפחות לרבעון השלישי, האמון בעמידה של הכלכלה הישראלית. אביא לכם מספר שהוא מרשים בהיקפו: ב-1984 בסך הכול לפי הנתונים שלנו שיש לנו לגבי ה-CASH-FLOW מקניות מטבע חוץ לצרכים שונים נטו - - -

ד' תיכון:

מה אתה כולל בזה?

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

אנחנו מבחינים בין הסקטור הפרטי לסקטור הציבורי. אני כולל בזה יבוא ויצוא של סחורות ושירותים וכן העברות הון, קניות מזומנים. יש לנו דין וחשבון שנותן אינדיקציה בכל אחד מהסעיפים, מה קרה ב-1985 לעומת 1984. אביא לכם כמה נתונים שלא מופיעים בחומר כאן:

אם ניקח, למשל, את הרבעון הראשון של 1984, אז הסקטור הפרטי נטו רכש מטבע חוץ ב-331 מיליון דולר. ב-1985 הוא רכש רק 83 מיליון דולר. זאת אומרת, אנחנו עדים לכך שרכישות נטו עבור הסחורות, יבוא ויצוא של סחורות, הפער במזומנים ירד בצורה דראסטית בין הרבעון הראשון של 1984 לרבעון הראשון של 1985.

ד' תיכון:

איך היה הרבעון הראשון של 1984 לעומת הרבעון השני של 1984?

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

היה מינוס 180 מיליון דולר ב-1984, והפך לפלוס 196 מיליון דולר ב-1985.

אם ניקח את הרבעון השלישי שהיה ערב הבחירות, ההשתוללות הגדולה, זה היה מינוס 708 מיליון דולר ב-1984, ופלוס 346 מיליון דולר השנה. זאת אומרת, ההפרש היה מיליארד ו-52 מיליון דולר, זה הפך ממינוס לפלוס, וזה מראה את השינוי הדראסטי באמון של הציבור ביציבות.

אנחנו עדים לכך שהיה ריסון בביקוש אבל בלי שזה הביא לכך שהרזרבות של המדינה התייצבו.

ברבעון הרביעי של השנה שעברה היה מינוס 176 מיליון דולר, למעשה זההאטה ברכישות נטו של מטבע חוץ בסקטור הפרטי התחילה ברבעון הראשון של 1984 ונמשכה ב-1985, אם כי קצת הואטה, ושופרה ברבעון השלישי לאחר הפעלת התכנית הכלכלית של 1985.

ד' תיכון:

מה התחזית שלך לרבעון הרביעי? שיש התאוששות גדולה ביבוא?

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

אני חושב שיש כמה סימנים, ואגיד מה הדילמה שיש.

אביא עוד שתי דוגמאות מהרבעון השלישי. למשל, בשוק הסחורות - רכישות הנטו של הסקטור הפרטי במטבע חוץ שהיו ב-1984, ברבעון השלישי, 555 מיליון דולר, ירדו ל-188, בעיקר בגלל ירידת היבוא. בשוק השירותים היו רכישות של 465 מיליון דולר. זאת אומרת, אנחנו עדים לכך שכמעט בכל סעיפי מאזן התשלומים חל שינוי.

לגבי מזומנים: ברבעון השלישי היתה רכישת מזומנים של 350 מיליון דולר מהבנקים, והחזר מזומנים 57 מיליון דולר. ברבעון השלישי של 1985 היתה רכישת מזומנים בבנקים בסך הכול 85 מיליון דולר. הירידה הרבה יותר גדולה מן ההקטנה בנסיעות, וזה אומר שאנשים לא קנו בבנקים את הדולרים גם כאשר היו צריכים לקנות בהקצבה הרגילה.

י' כהן:

כי הדולר בבנק היה יותר יקר.

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

הציבור רציונלי. הוא החזיר 53 מיליון דולר ולא קנה.

ד' תיכון:

יש לך מספרים חודשיים לגבי חודש אוקטובר? זה חודש מעניין.

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

לצערי, אין לי. קיבלתי מהמחשב את כל הנתונים.

ד' תיכון:

באוקטובר ובנובמבר יש פריצה גדולה בנסיעות לחו"ל.

היו"ר י' ארידור:

זה כתוצאה משינוי מס הנסיעות.

י' ארצי:

החזר דולרים זה החזר של אנשים?

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

כל מיני, כולל "פת"ם בלאטות".

י' ארצי:

מקבלים את זה עם ההיטל בחזרה?

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

אם זה מנסיעות.

י' כהן:

אם זה לא מנסיעות? שואלים מאין יש לי הכסף?

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

לא.

י' כהן:

מה עם ההצעה לגבי הפקדת אלפיים דולר?

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

זה עדיין לא סוכם.

אני רוצה לומר כמה מלים על הטבלאות שהבאתי. אני חושב שהדברים חשובים כי אנחנו בעיצומה של מדיניות התקציב ויש לזה השפעה ישירה על האשראי ועל מדיניות הריבית. יש לי נתונים מה קרה לחלוקת המועסקים בישראל מ-1980 ל-1984, מדוע יש בעיות כלכליות גדולות בישראל.

אנחנו רואים שהשירותים הציבוריים עלו בצורה רציפה עד 1980 והגיעו ל-29.3% בהשוואה ל-23.9% ב-1970. מאז, ואת זה צריך לומר, זה לזכות אם כי זה לא מספיק, הפעולות שהיו כל הזמן בתקציב הביאו לכך שחלה בלימה והמשקל של הסקטור הציבורי לא גדל.

ד' תיכון:

אומרים שארידור אשם בכך שמספר המועסקים בסקטור הציבורי עלה על המועסקים בסקטור העסקי. זה לא נראה כאן.

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

נכון. זה לא נראה כאן.

ד' תיכון:

בפעם הראשונה ואים שזה נעשה בתקופת המערך.

היו"ר י' ארידור:

אמרו גם שאצלי גדל הגרעון התקציבי, וגם זה לא נכון.

ד' תיכון:

האם השינוי נכון למלחמת יום כפור?

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

אנחנו עדים שבעשור האחרון היה גידול רציני בסקטור הציבורי, והסקטור העסקי נשכת. זה בולט בשורה השלישית - כאשר מדובר על הסקטור העסקי (למעט הסקטור הפיננסי) ומתברר שהירידה היתה יותר גדולה. הסקטור העסקי, למעט הסקטור הפיננסי, חלקו במועסקים היה ב-1970 70.9% וב-1984 הגיע ל-61.2%.

איך קרה שהסקטור הציבורי גדל - אנחנו יכולים לראות את זה בלוח מס' 2. אנחנו רואים דבר מאוד מעניין: בסך הכול הסקטור הציבורי ב-1984 היה 29.3%, במספרים מוחלטים - 389,300. ב-1981-1985 - אותה מגמה שהיתה קודם - סך כל המועסקים עלו ב-4.4% בארבע השנים, זאת אומרת החלק היחסי נשאר, אבל המספר גדל ב-4.4%. זה פחות מקצב גידול האוכלוסייה.

ד' תיכון:

בסך הכול זה סטטוס-קוו באחוזים?

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

זה אפילו ירידה. זה נשאר קבוע כאשר עד 1980 זה המשיך לגדול.

שירותי מינהל ממשלתיים: ב-1984 - סך כל המועסקים היה 82,200 שזה 20% מכלל המינהל הציבורי, וזו ירידה של 0.7% לעומת 1981.

שירותי מינהל ברשויות מקומיות - ב-1984 ירידה של 6.4%, כאשר סך כל המועסקים ב-1984 29,700.

ד' תיכון:

אז גם שם מתנפצת אגדה?

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

כן. הנתונים האלה הם נתונים של השנתון הסטטיסטי.

חינוך - גידול של 6.5%. העליה בעיקר במינהל החינוכי ולא כל כך במורים. ההפרש בין הגידול במורים לגידול באנשי מינהלה היה 1:3. אלו עובדות בשטח. הסטטיסטיקה מדברת יותר מאשר כל גורם אחר.

הגידול בצריכת שירותים הוא בחינוך, בבריאות - 11.4% - - -

י' ארידור:

גם בבריאות הגידול במינהל?

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

אין לי הנתונים.

ד' תיכון:

אין לך פירוט בין קופות החולים ובתי החולים?

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

אין לי יכול להיות שיש לנו יותר פירוט מאשר בשנתון. אני מוכן שיבדקו.

י' ארידור:

זה כאשר אמרו לי שאין מורים ואחיות.

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

158,800 איש עובדים בחינוך במדינת ישראל. זה מורים ומפקחים.

י' ארצי:

על כמה תלמידים?

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

יותר ממיליון, מיליון וחצי כמעט, עם הסטודנטים, כולל גם ישיבות.

ס' אלחנני:

כמה מינהל החינוך?

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

יש לי נתונים על מינהל החינוך, אבל לשנת 1980.

במספר המועסקים בשירותי רווחה וסעד יש ירידה של 3.2% בשירותים ציבוריים וקהילתיים אחרים יש עליה ב-7.4%.

י' ארצי:

מה כוללים שירותי רווחה וסעד שבהם יש ירידה? אחיות?

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

אחיות לא. עובדים סוציאליים, לשכות הסעד.

י' ארידור:

המנגנון הממשלתי בנושא הזה קטן.

יש לי גם נתונים גרועים, אינני מתיימר לטעון שכל הנתונים שלי היו טובים. אבל מאשימים אותי בנתונים גרועים כאשר הנתונים היו טובים בחלקם.

ד' תיכון:

הגיע הזמן שראש הממשלה ילמד פעם אחת מה קרה. הוא כל הזמן מאשים את הליכוד.

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

לא ידעו שיש 160 אלף עובדים בחינוך.

ד' תיכון:

ראש הממשלה אומר "אנחנו הפסקנו את חוסר האחריות".

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

הנתונים שאני מביא הם נתונים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

נתן לי ד"ר מבר-אילן נתונים המשווים בין שנת 1960 לשנת 1980 ביחס לחינוך. אם ניקח את כל בתי הספר היסודיים, את כל בתי הספר התיכוניים, הכול ביחד, מספר התלמידים עלה ב-52% בעשרים שנה. משרות ההוראה עלו ב-1978, ועובדי המינהלה של משרד החינוך עלו ב-236%. גידול שנתי ממוצע היה כל שנה כמעט 6.2% גידול בתלמידים, ו-5.6% גידול במשרות הוראה. הנתונים האלה הם משנת 1960 עד שנת 1980.

מ' בר-און:

זה מדהים.

ס' אלחנני:

הנתונים שלך מתבססים על שנת 1960. זה היה בתקופה שהיו 50 ו-60 תלמידים בכיתה. לכן זו הצגה קצת לא נכונה. אתה מוכרח להגדיל את מספר המורים כדי לצמצם את הכתות.

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

יש כל מיני יועצים שלא היו אף פעם, ובסוף צריכים ללמוד קרוא וכתוב בצבא.

אני רוצה להמשיך בלוח מס' 2: צריכת שירותים באחוזים - הממשלה נותנת שירותים בתקציב. מחלקים את השירותים לשירותים חברתיים ולשירותים כלכליים. זה מיון לפי עובדי השירות. מתברר דבר מאוד מעניין. בין 1969 ל-1984, החינוך עלה מ-34% ל-42%. הבריאות עלה מ-18% ל-24%. סך הכול שירותים חברתיים יש עליה מ-67% ל-80%, ובשירותים כלכליים יש ירידה מ-33% ל-20%.

ד' תיכון:

מאין הנתונים האלה?

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

מהשנתון הסטטיסטי.

אעבור ללוח מס' 5. לוח זה מדבר על גידול מלאי ההון, והנתונים מאוד מדאיגים אותנו. בשנים 1953-1962 מלאי ההון בישראל גדל מדי שנה ב-11.2%.

י' ארידור:

למען השלמת התמונה אני מציע שתיתן את ההשוואות לגבי השנים 1980-1983.

ד' תיכון:

מאין הנתונים האלה?

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

מדו"ח בנק ישראל לשנת 1984, בתוספת שני נתונים שקיבלתי עכשיו ממחלקת המחקר של הבנק.

י' ארידור:

זה יהיה מעניין מאוד כי אז תתנפץ גם אגדת יגאל הורביץ.

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

הנתונים מראים גידול טוטאלי של כל מלאי ההון. מה שמדאיג יותר בשנים 1984-1985, שיש ירידה בהשקעות. עדיין מלאי ההון גדל - - -

ד' תיכון:

בגידול ההון אתה מחשיב גם גידול בדירות, השקעות לא יצרניות?

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

כן. יש גידול מלאי שנקרא יציר. פה זה כולל הכול. בדרך כלל הבניה למגורים היא 40%, ו-60% זה המלאי האחר.

היחס בין התל"ג למלאי ההון הוא 4:1. בארצות-הברית היחס גבוה יותר. בשנים אלה עלינו יותר מאירופה כי התפוקה פה נמוכה ולא בגלל שעודף מלאי ההון גדול.

י' ארידור:

תן את הנתונים על השקעות במכונות ובציוד, כי אלו הם האינדיקטורים לצמיחה בעתיד.

השקעות במכונות ובציוד: ב-1980 -10.8%; ב-1981 -6.9%; ב-1982 -6.7%; ב-1983 -24.9%; ב-1984 -7.1%; הירידה נעצרה ב-1981 והתחדשה ב-1984.

אני רוצה להסביר שאין לי טענה על מה שקרה אחרי, אבל לגבי האגדה של יגאל הורביץ צריך לדעת את האמת.

ד' תיכון:

אבל המשק שוחק את עצמו שכן קצבי ההשקעה בציוד לתעשייה הולכים ויורדים.

מ' בר-און:

הגידול הוא שנתי?

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

כן. לא רק שנתיי, אלא אם היינו לוקחים את הבסיס ונותנים על זה ריבית של 11.2% לשנה, בריבית דריבית היינו מגיעים לזה.

ס' אלחנני:

זה השורש.

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

נכון.

אני רוצה להסביר: העשור האחרון מדאיג אותנו מאוד. למעשה מ-1973 אנחנו בדאגה. אנחנו רואים שהצמיחה הולכת ודועכת (לוח מס' 5). מה שמדאיג ב-1985, שמלאי ההון כמעט לא גדל. זאת אומרת, הגענו ליציבות המחירים, היתה ירידה דראסטית בהשקעות וזה הפוטנציאל של הצמיחה בעתיד.

י' ארידור:

פירוש הדבר שההשקעות אינן מכסות את הבלאי.

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

או מעט מאוד. ההשקעות מהתל"ג השנה מהוות 17%, והבלאי - 14%. זאת אומרת, השקעה נקיה כמעט נעלמה.

ד' תיכון:

מה קורה במלאי הון יציר? שם המצב עוד יותר גרוע. זה שבנו דירות לא מעניין אותי.

מ' בר-און:

החישוב של הבלאי הוא פורמאלי או ריאלי?

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

הוא קצת שנוי במחלוקת. יש בעיה. אנחנו הולכים לפי משנתו של געתון שקבע קריטריון. הוא לוקח בלאי נייה ל-14 שנה, מבנה בלוקים - 25 שנה, וכו'. כלכלני מחלקת המחקר טוענים שהבלאי הרצוי יותר גדול.

ח' קופמן:

כאשר משווים את הבלאי לארצות אחרות, גם שם יש אותן השוואות של שנים?

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

שם יש כלכלן אחר, גולדשמידט, ולמעשה געתון הלך די בעקבותיו.

נשאלתי לגבי אומדן ראשוני למלאי ההון, לגבי מה קרה. אני רוצה לתת דוגמא: אם ניקח את שנת 1985 שמלאי ההון כולו עלה ב-3.3%, אז בניה למגורים עלתה ב-3.6%. זאת אומרת שמה שקראתי מלאי הון יציר עלה בפחות, גם ב-1984 וגם ב-1985. במגורים עלה יותר מאשר לא במגורים.

אני מגיע לתקציב והשפעתו על ההון (לקוח מס' 3).

היו"ר א' י' שפירא:

מעניין אותי לדעת הנושא של החוסך, החח"ד והחריג. כאשר אני שואל את הבנקים למה יש הבדל כזה בין החוסך והחח"ד, אומרים לי שבנק ישראל לוקח מאתם אחוז וחצי או שני אחוז וחצי.

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

לנו יש חלוקת עבודה עם הבנקים - כל הצלחה היא שלהם, וכל כשלון הוא שלנו...

היו"ר א' י' שפירא:

דבר שני - לא נשמע בעולם שעל ערבות בנקאית הבנקים לוקחים היום 7%.

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

אנחנו לא רוצים שהבנקים יפשטו את הרגל.

היו"ר א' י' שפירא:

אם חברה עושה היום עסק נניח עם מישהו, והוא צריך לתת ערבות שהוא יעשה את העבודה, או שהוא מקבל 50% מהכסף וצריך ערבות לתת את הכסף - וזה לא שוק אפור - הוא משלם 7% על ערבות. איפה אנחנו חיים? זה הרי סדום ועמורה. 7% על ערבות?

ד' תיכון:

הרי אתה מגן על הבנקים. אתה אומר שזה הרבה מדי או מעט מדי?

היו"ר א' י' שפירא:

הרבה מדי.

ד' תיכון:

אבל אין רווחיות לבנקים.

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

אנחנו אומרים להם היום, תיזהרו, כי לא תגבו את הקרן.

היו"ר א' י' שפירא:

אין לזה כל קשר לבטחונות.

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

בניגוד לעבר, המפקחת על הבנקים המליצה שלא נעדכן את הערבויות כי זה יסכן את רווחיות הבנקים.

ד' תיכון:

היא טוענת שהשוק האפור מסכן את יציבות הבנקים.

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

נכון. היא אומרת, בצדק, שיש גבול למה שהבנקים צריכים להיות חשופים בתקופה כזאת.

ד' תיכון:

תן להם לנהל את הבנקים. למה לך להיכנס למחיר?

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

למחיר הזה לא נכנסתי אף פעם.

היו"ר א' י' שפירא:

אתמול היתה כאן במקום ועדת הכספים ועדה שצריכה להחליט מי יחיה ומי ימות. משהו אמר שלא צריך לטפל בפג במשקל 600 גרם.

ג' גדות:

אתמול נתנו את הגב שלנו ועליו חרשו ביחסי ציבור, דבר ששום גורם ביחסי ציבור לא קיבל.

ד' תיכון:

לא איזנת את המדברים אתמול. ראית איך הם בנו את המשלחות - מנהל ורופא ראשי שתקף אותו שלא נותן לו כסף, והמנהל תקף אותנו.

ג' גדות:

אפשר להטיל על ממשלת ישראל, על בנק ישראל, על ועדת הכספים, את האחריות למות אנשים?

היו"ר א' י' שפירא:

בהחלט.

ג' גדות:

איך אפשר?

ח' קופמן:

בגלל ניהול כושל שלהם?

היו"ר א' י' שפירא:

זה לא ניהול כושל. ב"הדסה" יש ניהול כושל?

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

אני רוצה להתייחס ליחס בין התקציב לדבר מאוד מרכזי במשק שכדאי לבדוק אותו - הוא עלה קצת לכותרות ואני מאוד מוטרד מזה - כוונתי ליחס בין הצד המוניטרי לצד התקציבי לצד של הנכסים הכספיים של הציבור (לוח מס' 3 ומס' 4).

אני רוצה להראות כמה דברים. לקחתי בכוונה את 1978-1980 בהשוואה ל-1984, כי אז הגרעון כאחוז מהתל"ג היה דומה. אנחנו רואים שבסך הכול הגרעון מהתל"ג היה ב-1978-1980 - 16.7%, וב-1984 - 16.9%.

הגרעון המקומי כאחוז מהתל"ג, ללא ריבית, היה 5.8% ב-1978. היתה אז עדיין תמיכה גלומה באשראי מוזל של 6.1% ריבית על החוב הפנימי היתה 4.8%. סך הכול הגרעון מהתל"ג היה 16.7%.

ב-1984, גרעון מקומי ללא ריבית - 9.2%, תמיכה גלומה באשראי מוזל ירדה ל-2.3% כי הפסיקו את הסובסידיה באשראי, והריבית על החוב הפנימי היתה 5.4%.

מה קרה במשק כתוצאה מהגרעון הזה? ב-1978: הדפסה - 1.6% (זה הגידול של פקדונות שקליים לא צמודים); ב-1984 - 3.3%. צבירת חוב פנימי - היה 12.8% מהתוצר ב-1978, וירד ל-4.6% ב-1984. זאת אומרת, אנשים לא רצו ב-1984 לקנות נכסים פיננסיים נוספים ולכן צבירת החוב הפנימי היתה יותר נמוכה מהריבית על החוב הפנימי. הריבית על החוב הפנימי היתה 5.4% והצבירה רק 4.6%.

מה קרה בגרעון: רכישת מט"ח - 9.1%. זה מט"ח ממש. כלומר, הקהל קונה מט"ח, קונה יבוא או "פת"ם בלאטות", או נוסע לחו"ל.

בהרעה בתנאי המשק יש שלושה שלבים. השלב הראשון הוא גרעון, שהממשלה יוצרת חוב פנימי. השלב השני הוא שאנשים אומרים, יש לי חוב פנימי, אני לא רוצה יותר חוב פנימי, אני הולך לחוב חיצוני, ואז מקבלים הלוואות מחו"ל ומגדילים יבוא. השלב השלישי הוא שהרזרבות יורדות. הגענו ב-1984 לשלב השלישי, ואינני רוצה להגיד מה זה השלב הרביעי.

היו"ר א' י' שפירא:

אבל עכשיו יש שינוי.

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

ב-1985 חל שינוי כי הרכישות של מטבע חוץ בידי הציבור ירדו בצורה ניכרת. הדבר נבע מהרגיעה שנקווה שתימשך.

י' צבן:

כמה הצבירה החיובית עכשיו?

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

מיליארד דולר.

ד' תיכון:

יש כבר שינוי בחזרה.

ס' אלחנני:

הציבור חכם. המחיר קובע. עכשיו זה ישתנה.

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

זו נקודה מאוד מרכזית.

לוח מס' 4 מראה נתונים מאוד מרכזיים. הלוח מראה מה היו הנכסים הכספיים שבידי הציבור שרובם חוב פנימי, וזה במידה מסויימת מקביל לחוב הפנימי של מדינת ישראל, בידי מי הוא נמצא.

אני רוצה לדבר על שנת 1984: הנכסים הנזילים היו 22%. מזה אמצעי תשלום - 1%; פז"ק-תפ"ס 2%; אג"ח בידי הציבור - 4%; מניות בנקים - 8%; בסך הכול נכסים נזילים ומניות בנקים - 30%. היתרה במניות לא בנקאיות שזה לא חוב פנימי. פיצויים זה פיצויים מגרמניה - 7%; תכניות חסכון - 22%; קופות גמל ופנסיה - 36%. בסך הכול 100%.

ה-100% היוו בסוף 1984 38 מיליארד דולר, ומזה כ-34 מיליארד דולר היה חוב פנימי.

ד' תיכון:

זה לא כולל את המניות הבנקאיות?

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

הן כלולות.

ד' תיכון:

ביום העיון אמרו שזה לא כלול.

ו' מדינה:

המספרים שאתה זוכר מול המספרים שהנגיד דיבר עליהם הם מספרים הרבה יותר גדולים ממה שאתה יודע בגלל סיבה פשוטה: במהלך החודשים שבין יולי לסוף נובמבר שער החליפין היה מוקפא והיתה אינפלציה מסויימת. לכן כאשר אתה מדבר במונחים דולריים ערכם של הנכסים הכספיים במונחים דולריים עלה.

היו"ר א' י' שפירא:

החשוב הוא שזה 155% מהתל"ג.

י' ארידור:

מה אחוז החוב הפנימי בארצות-הברית לעומת התל"ג?

ו' מדינה:

60%. אפילו פחות מזה.

ד' תיכון:

60% זה פשיטת רגל.

ו' מדינה:

אני חושב שזה 30%.

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

רק באנגליה זה מתקרב ל-100%, ושם זה חוב חיצוני, לא של תושבי אנגליה. כל העולם קונה נכסים אנגליים.

ד' תיכון:

לפי הבנק העולמי כאשר החוב הפנימי מגיע ל-50%-60, זה מצב מסוכן.

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

אתמול היה מאמר מעניין על הנושא הזה בקשר לאיטליה. יש דו"ח של קרן המטבע על איטליה שבו הם טוענים שזו הסיבה העיקרית לאי-יציבות, ושם זה מתקרב ל-60%.

י' ז' אמיר:

איך אנחנו עומדים בזה?

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

כי ארצות-הברית תומכת בנו.

בסוף אוקטובר 1985 תיק הנכסים שבידי הציבור הגיע ל-41.9 מיליארד דולר. כלומר, הוא עלה. מתוך כ-42 מיליארד דולר, 36 מיליארד זה חוב פנימי. בסוף דצמבר היה החוב הפנימי 34 מיליארד דולר.

היו"ר א' י' שפירא:

כמה החוב הפנימי עכשיו באחוזים?

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

היה 34 מיליארד מתוך 38 מיליארד. היום זה 36 מיליארד מתוך התל"ג.

ד' תיכון:

שאלת השאלות היא מה בעצם קורה היום, נכון לרגע זה: יש לך חוב פנימי בשיעור של 155%-160 מהתל"ג, וזה שיעור מדהים. כדי למחזר את אותו חוב אתה צריך לנקוט אמצעים דראסטיים. מה שקורה היום, שבעצם אתה לא נוקט שום אמצעי, ומה שקורה לאותו חוב פנימי, שהציבור מתחיל להבין שיש לך בעיות במיחזור, ואתה לא נוקט אמצעים כי כל יום הוא נכנס לבנק ורואה שהריבית הולכת ויורדת, ואז הוא עושה את מה שצריך לעשות כל בן-אדם בעל הגיון - הוא חוזר לצריכה. את זה אתה רואה בנתוני היבוא של החודשים האחרונים. זאת אומרת, אתה צפוי היום להרס של התכנית הכלכלית בתחום היבוא והצריכה הפנימית, כי הציבור מתחיל להבין את מה שאתה מציג לנו במספרים.

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

בדיוק לנקודה הזאת רציתי להגיע. בגלל החוב הפנימי וכל עוד הממשלה לא תזרים עוד כסף שיצטרפו למחזור אותו, כדי שאנשים ירצו להחזיק את הנכסים האלה, צריך לשלם להם ריבית קרדיטורית גבוהה. אם מורידים את הריבית זאת אומרת שכל הריבית הקרדיטורית תרד בבת-אחת וזה מסוכן מאוד, כי כל ההר הזה שהוא עכשיו שוט, יתחיל לזוז, ומספיק שיתחיל לזוז קצת - ראינו מה שקרה ביוני 1984. אם אנשים אומרים שלא רוצים להחזיק את החוב הפנימי הזה - ויש הצהרות בנושא הזה - אני לא מאמין שמישהו יעז לנגוע בחוב הפנימי הזה.

ד' תיכון:

לא צריך לנגוע, אבל כאשר מדברים על מס רווחי הון, זה קורה.

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

זה הדבר הכי מסוכן למשק.

היו"ר א' י' שפירא:

לכן אתה מבין מה שאמרתי בישיבה אצל ראש הממשלה - מי שיגע בזה, מביא את השואה למשק.

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

לכן צריך קיצוץ בתקציב ולא להזרים למשק כסף משום מקור. ברגע שנזרים יותר כסף, נצטרך להעלות את הריבית כדי שהמשק לא יזדעזע, ואז הכול מתחיל.

היו"ר א' י' שפירא:

מס רוחחי הון מביא את השואה הטופית.

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

אפשר לטפל בהרבה משברים. אבל משבר בשוק ההון בממדים כאלה אפשר רק למנוע.

מ' בר-און:

האם יש לכם נתונים על מי מחזיק את ההון? פירמות? משפחות?

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

זו שאלה יפה מאוד. בואו נראה מה קורה: בנתונים שבידיכם אתם רואים שקופות הגמל ותכניות החסכון שיש להן הגבלה של הסכום, מחזיקות בעיקר הכסף.

מ' בר-און:

מי מחזיק ביתרת 245?

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

חלק זה מניות הבנקים.

הפיצויים מגרמניה זה בידי הציבור הרחב.

פת"ם לשנה, זה גם כן הציבור הרחב. עסקים מחזיקים בתפ"סים או בפת"ם עו"ש. זה אצלם נכסים נזילים של הפירמות.

מ' בר-און:

אומרים שהמיסוי האחרון זה על העשירים. צריך להסביר את זה.

נגיד בנק ישראל מ' מנדלבאום:

צריך להפריד בין הנכסים הפיסיים לבין הנכסים הפיננסיים. בידי הציבור יש נכסים פיסיים של 90 מיליארד דולר. דיברתי על הנכסים הכספיים שזה החסכון של הציבור. החסכון של הציבור הוא בעיקרו בידי הציבור הרחב.

היו"ר א' י' שפירא:

אני מאוד מצטער, יש לנו דיון בנושא החקלאות, אנחנו צריכים להפסיק עכשיו.

ד' תיכון:

הנגיד לא הגיע למדיניות.

היו"ר א' י' שפירא:

נזמין אותך פעם נוספת. אני מודה לך.

ערבות מדינה לחקלאות (30 מיליון דולר)

היו"ר א' י' שפירא:

אני רואה שהבעיה של החקלאות היא בעיה קשה, בווער. מדובר על אישור של 30 מיליון דולר ערבות לחקלאות.

ד' תיכון:

למה לא הזמנת את שר החקלאות לכאן? אתה חושב שאפשר לאשר נושא כזה בלי שר החקלאות?

היו"ר א' י' שפירא:

אני עוד לא מכיר את הנושא. בבקשה, החשב הכללי.

א' שר:

הממשלה ביום 3 בנובמבר 1985 החליטה לנוכח המפולת הכספית המאימת על חלקים גדולים של המגזר החקלאי, לסייע לחקלאות ישירות באמצעות הבנקים, בסדר גודל של 90 מיליון דולר, שמתוכם תערוב המדינה ל-30 מיליון דולר, לשם סיוע מידי למגזר החקלאי.

הכוונה לסייע בעיקר לישובים בקו העימות בגליל, לישובי רמת הגולן, בקעת הירדן וישובים בהם המצוקה קשה במיוחד.

מדובר על כך שזה שלב ראשון, כאשר בשלב השני תהיה פעולה זהה מלווה בדיקה יותר מדוקדקת שתקיף את כל יתר המשקים הנתונים במצוקה.

היו"ר א' י' שפירא:

אין להם בטחונות?

א' שר:

יש בעיה של חוב קצר מועד.

היו"ר א' י' שפירא:

אם רוצים ערבות מדינה סימן שאין להם בטחונות?

א' שר:

נכון. אמנם 30 מיליון דולר זה הרבה, אבל בחקלאות זו פעולה של עזרה ראשונה בשלב זה.

הכוונה לפרוס את החובות הקצרים שמעיקים ולהקל את נטל הריבית שמעיק על הישובים. יצטרכו להתאים את התקופות לצרכי הגופים.

היו"ר א' י' שפירא:

איזו ריבית?

א' שר:

נצטרך לסכם את הריבית עם המערכת הבנקאית.

ד' תיכון:

איך אתה בא לכאן ואתה לא יודע את התנאים? הרי זו ועדת כנסת.

י' ארידור:

לא יראו את הקרן בכלל.

י' כהן:

עד היום ביחס לערבויות שניתנו לחקלאות על ידי המדינה, המדינה לא מימשה אף ערבות. החקלאים מחזירים את החובות שלהם כל הזמן.

י' ארידור:

מה קרה להלוואות לחקלאות שניתנו בזמני מחזירים אותן?

א' שר:

כן. לא היה לנו כמעט מקרה שלא החזירו, אולי מקרה בודד.

י' כהן:

ללא היה.

היו"ר א' י' שפירא:

אלה שעובדים באדמה מחזירים את החובות.

א' שר:

זוהי פעולה שצריכה להיות משולבת בסיוע שלנו ושל הבנקים. ההלוואות האלה פרוטות על פני ישובים רבים, ארגוני קניות רבים ומספר רב של בנקים, כאשר התנאים הבסיסיים שונים מבנק לבנק. הריבית וזמן הפריסה צריכים להיקבע במשא ומתן עם הבנקים. כאשר אנחנו מדברים על 30 מיליון דולר, גם הבנקים יצטרכו לקחת סיכונים נרחבים במתן אותם אשראים. זאת אומרת, יש כאן חלוקה של הסיכונים. זה לא מהווה את סך כל חובות המערכת.

היו"ר א' י' שפירא:

המפקחת על הבנקים תיתן לבנקים לקחת סיכון?

א' שר:

הם כבר בסיכון של 60. יש כאן RISK SHARING. בסופו של דבר אנחנו עוזרים למגזר החקלאי. אני מניח שהבנקים מעדיפים לראות חובות לטווח ארוך עם ריבית שהמשקים מסוגלים לשלם על פני חובות לטווח קצר עם ריבית שלא ניתן לשלם. זו התשובה לשאלה של חבר-הכנסת תיכון מדוע לא יכולנו לציין תקופות וגובה הריבית. אנחנו מבקשים ערבות מסגרת.

ד' תיכון:

איך אפשר לתת לכם ערבות בלאנקו?

א' שר:

זה לא ערבות בלאנקו.

ד' תיכון:

אתה מבקש שנאשר ערבות כאשר לא יודעים את תנאי ההלוואה. יכול להיות שבריבית כזאת אנחנו סבורים שההלוואה טובה ובתנאים אחרים, לא טובה.

היו"ר א' י' שפירא:

נרשמו מספר חברים לדיון. אני מבקש שנשב עד השעה אחת-עשרה וחצי, למען החקלאות בישראל.

אני רוצה לדעת: אנחנו לא מכירים את מצב החקלאות, איננו יודעים אם הם מפסידים או מרווחים. השאלה, מאין יקחו את הכסף להחזיר.

ח' רמון:

מי יחזיר? לא מתכוונים שיחזירו.

היו"ר א' י' שפירא:

האם אתה בטוח שהבנקים יתנו את ה-60 מיליון האחרים, אחרת אני מבין שעשו פה עיסקה שמטרתה להגיע ל-90 מיליון דולר, והם יקבלו את ה-30 מיליון ואת ה-60 לא יקבלו, או, בינינו, כבר לקחו את ההלוואות?

ח' קופמן:

זה מיחזור חוב לבנקים.

ד' תיכון:

זו קונסולידציה לבנקים. זה מיועד להציל את הבנקים.

היו"ר א' י' שפירא:

האם זה כסף חדש או קונסולידציה? לאיזו תקופה מתכוונים לתת את זה?

ד' תיכון:

ראשית, אני מצטער מאוד ששר החקלאות לא בא לכאן. כי הרי בפנינו מוצגת תכנית להצלת החקלאות במדינת ישראל. כאשר דנים בתכנית להצלת החקלאות במדינת ישראל, מן הדין שנשמע מה בכוונת משרד החקלאות לעשות. לכן הייתי מבקש ששר החקלאות יופיע כאן ויפרוס את תכניתו.

י' כהן:

זה לא הוגן. הוא היה פה עם המנכ"ל.

ד' תיכון:

אישית אני מעריך מאוד את שר החקלאות הזה.

הוועדה הזאת בכנסת העשירית עמדה בפני לחץ של הלובי החקלאי שאין כמותו, והלוב הזה נחלץ, ובצדק, להציל את החקלאות במדינת ישראל, וגייסנו 30 מיליון דולר. אני נחלצתי לעזרת הלובי והלכנו לשר האוצר דאז שיושב כאן, והוא אמר לי, דן תיכון, זה כסף רע כי אין תכנית הבראה, והכסף הזה ייעלם תוך פרק זמן. לאחר שהוועדה אישרה את הכסף הזה, אותו שר אוצר עיכב ואמר, תגישו תכנית הבראה. חזרנו אל שר האוצר ואמרנו לו, כל החקלאים מתמוטטים, אנא, הצל אותם, תן את הכסף ללא תכנית הבראה. ואז הוא ביקש, תציגו איזושהי תכנית הבראה. בסופו של דבר הצלחנו לנצח את שר האוצר דאז והוצאנו את הכסף, 30 מיליון דולר.

רבותי, אנחנו חוזרים על אותה טעות, אלא אם כן יש תכנית הבראה, ומן הראוי להביא אותה לכאן ולומר לנו מה בדיוק רוצים לעשות עם הכסף הזה.

אני רוצה לומר דברים גלויים וברורים: המשבר בחקלאות הוא משבר שתחילתו באמצע או בתחילת שנות השבעים, הוא משבר שנובע מעודפים, הוא משבר שנובע מהעובדה שהחקלאים במדינת ישראל למדו לייצר כמויות אדירות על יחידות קרקע, ומה שצריך לעשות זה לכווץ את מספר החקלאים במדינת ישראל.

היו"ר א' י' שפירא:

או ללמוד שיווק.

ד' תיכון:

אנחנו מוגבלים מאוד.

מ' בר-און:

ספגנו עכשיו מכה באירופה.

י' כהן:

מסתבר שזה סוף טוב. זה הרבה יותר טוב מהמצב הקיים.

ד' תיכון:

אני מציע למורליה לא לקבל את הגירסה הזאת ולא לקבל את הגירסה הזאת. עוד לא ברור מה מצבנו בשוק המשותף בנושא החקלאות. בסך הכול עוד לא נכנסנו למשא ומתן הסופי. משבר של עודפים פותרים באמצעות התייעלות. מה שעושים בחקלאות שלנו בשנים האחרונות, לא רק שלא מתייעלים אלא מספר היחידות עולה.

כאשר צריכים לכווץ את החקלאות, צריך להגיד כאן שזו תכנית ההבראה של החקלאות, ובמסגרת ההצעה הזאת סוגרים כך וכך משקים במקומות האלה ונותנים לכך וכך משקים במקומות אחרים. מה שכאן כתוב זה נייר שאילו כיבדנו את עצמנו היינו אומרים, תביאו את התכנית להבראת החקלאות שמסתרת מאחורי הנייר הזה. יכול להיות שיש תכנית כזאת, אבל היא איננה מוצגת בפנינו. מוצג בפנינו נייר חשבוני שבו נאמר שצריכים לאשר את זה ולפרוס את הכסף הזה. אני חושב שאין תכנית כזאת, כי אם היתה, היא היתה מוצגת בפנינו. אם אין תכנית, זה כסף טוב שהולך למטרות רעות.

אני בא ואומר לכם, בצורה הזו שהנייר מוגש - ואני יודע שבמשרד החקלאות יש דיונים - אני חושש שהמצוקה של החקלאים, הלובי של החקלאים והמכבש שהם מפעילים, יאלצו את משרד החקלאות לא להכין תכנית, והכסף הזה ייהפך כמו הכסף הקודם, לכסף רע.

לכן אני אומר לכם, בצורה הזאת שאנחנו נותנים, אנחנו מצילים את הבנקאות בישראל ולא את החקלאות. בסך הכול זה בא להוריד את שיעורי הריבית שהחקלאים מחוייבים באמצעות המוסדות הבנקאיים. אני אומר לכם, בצורה הזאת אל תאשרו את זה, למרות שאני חרד למצב החקלאות כמו יגאל ואפרים, אבל זו צורה לא טובה ומבנה שאסור לוועדה לאשר.

ח' קופמן:

חלק מדבריי אמר דן תיכון. אין לי ספק שזה סיוע לבנקים.

הבעיה בחקלאות חמורה מאוד, כאשר אינני רואה את החדירה שלנו לשווקים. אני זוכר את התקופה של דיין כאשר ביקרו אותו בנושא הרפתות, ודומני שנתנו אז פיצוי למי שמחסל את הרפת. אני חושב שגם היום הגיע הזמן שהרבה משקים שאינם רנטביליים, יש למחוק להם את החוב אבל להגיד להם שמרגע זה מתחייבים לא להתקיים יותר.

י' ארידור:

בזמני עקרו פרדסים ואחד השיקולים באוצר היה שטוב שעוקרים.

ד' תיכון:

פרדסים לא יעילים.

י' ארידור:

בטלוויזיה הציגו את זה כאילו החקלאות נהרסת, בעוד שכל מה שהיה לא יעיל ונעקר, הביא ברכה לכלכלה.

ח' קופמן:

מה שמדאיג אותי זה שארגוני הקניות ייצאו בצורה מכובדת למרות שסיבכו את החקלאות, והחקלאים שהופכים עולמות, ייצאו במצב קשה מאוד. לכן הייתי רוצה לראות מכשיר שבודק את המצב של החקלאים במיקרו, או שאולי צריך שינוי מבנה: להוציא אותם מהתפוקה החקלאית.

י' ארידור:

השאלה האם לנציג משרד האוצר יהיה פיקוח על המיקרו.

ח' קופמן:

אני בפירוש רואה את ההיפך. שר האוצר כותב: "ההלוואות תשמשנה להורדת הריבית הגבוהה ופריסת החובות המעיקים ותוקצינה הקצאת קבע עם ביצוע תכנית מפורטת להבראת התפקוד של הישובים החקלאיים וארגונם". זאת אומרת, לא של החקלאים. אפשר להבין מזה שהסיוע הולך לישוב או לארגון ולא לחקלאי בודד.

מ' לגין:

הסיוע הוא לחקלאים.

ח' קופמן:

לצערי, יש בעלי שררה וכוח בישובים עצמם שהם בסופו של דבר יזכו בקונסולידציה הזאת, והחקלאים הבינוניים מבחינת עוצמה או החלשים, העומס עליהם יעלה פי שלושה וארבעה, והם יגיעו לפשיטת רגל.

בישיבות שהיו עם שר האוצר הוא אמר מפורשות שהוא ידאג לפרט, והסיוע לא יעבור בסכום כולל לארגוני קניות ולגורמים אחרים, בלי שהאוצר יהיה מעורב בהגעת הסכומים לפרט עצמו. כי אחרת מה ייצא? שיקבלו את הכספים אותם בנקים.

דרך אגב, מי יקבל את הערבות? קיבוץ יקבל את הערבות בקלות, אבל מושבניק לא יקבל, כי אין לו ערבות.

ח' רמון:

לא מושבניק אלא ארגון קניות. המושבניק לא יכול להוציא את הכסף המתקצב מהבנק כי אין לו ערבות.

ח' קופמן:

אני רוצה לעזור למושבניק שארגון הקניות שלו איננו רוצה לעזור לו. שר האוצר התחייב בזמנו לעזור למושבניקים, לחקלאים. בשיטה הזאת הסיוע הולך לארגון הקניות ולקיבוצים, ולא לפרט.

לכן אני רוצה להתנות את האישור בכך שהמושבניקים והזקוקים לסיוע, יקבלו את הסיוע.

י' כהן:

המגזר החקלאי למרות שלקח על עצמו הרבה התחייבויות עדיין אף פעם אחת לא הגיע למצב שלקח הלוואה וערבות המדינה מומשה. החשב אישר את זאת. דווקא בנושאים האלה למשפחת האדמה יש אחריות.

ד' תיכון:

כל פעם כאשר יש מצוקה לחקלאים, הולכים לשר האוצר ומקבלים ערבות, ואז מחזירים כי הממשלה מסייעת. הלי ה-30 מיליון דולר ערבות, אתה מחזיר? בלי ה-30 מיליון דולר שנתן יורם ארידור, היית מחזיר?

י' כהן:

חלק גדול מההסתבכות של החקלאות והחקלאים נובע מכך שהון ההשקעה בשנים האחרונות לא ניתן כפי שניתן כל השנים לחקלאות, וחלק גדול מההשקעות ניתנו בכספים יקרים מאוד שאי אפשר להחזיר אותם.

תנאי הסחר בחקלאות כתוצאה ממפולת מחירים בכותנה ובתעשייה, מעבר לירידה בשוק המטבעות באירופה, הביאו לקשיים גדולים. חלק גדול מההסתבכות בישובי בקעת הירדן נבע מכך שההון התקציבי לישובים הוותיקים ניתן בעבר ל-49 שנה, ובשנים האחרונות לא ניתן ההון הזה בתנאים כאלה לישובי הבקעה ורמת הגולן, וכתוצאה מכך הישובים לקחו חובות גדולים ואינם יכולים להחזיר אותם.

הופעתי בוועידה החקלאית כנציג הליכוד וציטטתי את אפרים שלום שאמר שצריך לפרק את מועצת הירקות. אמרתי שיש מקומות ששם צריך לעשות סדר, וסדר צריך להתחיל בבית.

אני בדעה שחלק מהפעולות שנעשו בחלק מהאזורים בארץ על ידי ארגוני הקניות כגון הקמת מפעלים שלא צריכים אותם, הם מיותרים, והמדינה איננה צריכה לשאת אותם.

א' שלום:

גם באזור שלך?

י' כהן:

כן.

י' ארידור:

יש בתי אריזה ריקים.

י' כהן:

נכון. כאשר נתנו הלוואות לפרחים, הייתי בעד סגירת חלק מבתי האריזה, והתנינו את מתן הלוואות בסגירת חלק מבתי האריזה. ואמנם, חלק מהם נסגרו.

לכן, אני בדעה של שני קודמי וחושב שצריך שהסיוע הזה יגיע להתחשבות עם החקלאי הבודד. יש חקלאים שצריך לעזור להם, יש כאלה שלא צריכים לעזור להם. צריך לערוך בדיקה לעומק בנושא זה של מתן האשראי.

אני רוצה לכפור בזה שנתנו כסף טוב לפני שנה והכסף הלך סתם.

ד' תיכון:

זה הציל אותם?

י' כהן:

זה הציל את המושבים שלהם ניתן הכסף.

מ' לגין:

אלה היו שקלים שנשחקו.

י' כהן:

אני מכיר את הישובים האלה. רבותי, זה שיקם את הישובים. הכסף שניתן כהלוואות חזר.

אני חושב שהוועדה שהקמנו בוועדת הכספים, שצריכה ללוות את כל הפעילות הזאת, לא סיימה את תפקידה. אני חושב שצריך להיות מעקב ברור איך יחולק הכסף בטיפול הפרטני.

ד' תיכון:

איזה מעקב? לפני המעקב זה כסף מת.

י' כהן:

ישבנו עם מנכ"ל משרד החקלאות פעמיים, ישבנו עם שר האוצר. אני חושב שהעניין לא נגמר.

י' ארידור:

אני רוצה לשאול: הרי אנחנו נאשר את הדבר הזה. הבעיות שמטרידות אותנו הן איך זה יחולק וישפיע באמת להבראה של משקים. על זה עדיין ברגע זה אין תשובה.

י' כהן:

אדוני היושב-ראש, אנחנו נצטרך ללוות לא רק את מתן ה-30 מיליון הדולר אלא את כל 90 מיליון הדולר בתכנית המפורטת. אני ער לאותן נקודות שהועלו כאן על ידי חברי הכנסת דן תיכון וחיים קופמן ידידי, שהם לא אויבי החקלאות. אני בדעה שצריך תכנית מפורטת וצריך ללכת לחקלאים, ובאותה הזדמנות אולי צריך לעשות סדר בנושא הארגונים, במידה ויש צורך בסדר כזה.

לכן אני חושב שחבל שהסיוע הזה התעכב כל כך הרבה זמן מאז שהוועדה דנה, החליטה, המליצה והקימה את ועדת המשנה שלנו שרצה לשר החקלאות ולשר האוצר. אני ממליץ שנאשר את הערבות ותהיה ועדה שלנו שתלווה את הנושא.

א' שלום:

לצורך הפרוטוקול, כל ההלוואות וכל הערבויות שניתנו עד כה, שולמו. אני מכיר את הנושא משנות החמישים. כל החובות משולמים.

הריבית היום במשק היא רצחנית. שום ענף יצרני - ואני מדבר על החקלאות - איננו יכול לעמוד בריביות כאלה.

מדברים כאן על החקלאים והארגונים. אני מודיע כנציג תנועת שאין התנגדות מצד אף אחד ומצד אף תנועה שההלוואות יבוצעו ישירות או לחקלאים בודדים או למשקים כמשקים. לצערי הרב, אני אומר לך דן, הבנקים לא מוכנים לתת את זה. ניסו בעבר אריק שרון ואחרים לעשות את זה ונכשלו בגלל הבנקים. לבנקים יש ערבות הדדית של החברים במשקים, ולכן לא רוצים לתת את זה לבודד. אני מציע שישב מר אריה שר עם מי שנגיד, ויחלקו את זה פר-משק. המשק שלי ישמח על סידור כזה. המושב שלי בארגון הקניות שלי לא חייב, הוא זכאי לחודש הקודם בשלושת רבעי מיליון דולר, מקבל ריבית נמוכה וזה עוזר לחברים אחרים. הוא היה מוכן שחברים אחרים יקחו את הכסף וישלמו אותו בערבות הדדית.

לכן אני מציע קודם כל לאשר את הבקשה. לאחר מכן, אני מקבל מה שאמר דן תיכון, יש היום 1,000-1,500 יחידות משקיות בודדות שהן לא כלכליות ולהן לא יעזור שום סיוע שבעולם, ויהיה צורך בתכנית הבראה לצמצם אותן. צריך לבדוק את חובן ולקחת את אמצעי היצור שלהן לצורך הרחבת אמצעי היצור של יחידות כלכליות אחרות.

דבר אחרון, אין כאן למעשה חלוקה. הייתי מבקש שנאשר ויביאו אלינו אחר-כך תכנית שתצביע על דרך החלוקה של הכספים, ולאחר מכן יהיה מעקב, כדי שהוועדה הזאת תוכל ללוות את הנושא. בשלב ראשון הולכים לתת את זה לקבוצה, לא לפרטים, והיה חשוב שנוכל לקבל את הדיווח המדוייק.

ח' קופמן:

אני מציע שהחלוקה תהיה ל-80%, ואנחנו נוכל להגיד לגבי ה-20%.

מ' בר-און:

אני מסכים, דן, במהות, אבל אני חושב שלא צדקת. מביאים לנו את מה שביקשנו. הרי זה פרי עבודה שלנו. העניין עלה במליאה והיתה זעקה בענין הריבית. היתה ועדת משנה שקיימה חמש פגישות והביאו לנו קצת פרטים. מודעי אמר, אני אתן את זה רק בתנאי שגם אני באוצר אפקח על זה. אז בכל זאת זה היה פרי עמלנו. אנחנו ביקשנו והאוצר מביא לנו מה שביקשנו.

אני לא עושה פה פוליטיקה לאומית אלא מתייחס לגופו של ענין. נאמר פה שהכסף יינתן לישובי הגולן, הבקעה וישובים במצוקה. אני רואה איך שזה הולך עקום. הכסף הזה צריך ללכת אך ורק למצוקה ולשיקום של החקלאות ולא לשום שיקול אחר, לא גולן, לא ערבים, לא גליל, לא שום דבר. אם היין בגולן טוב, תשקיעו בו.

לכן אמרתי שבמהות אני אתך, דן, אבל התייחסתי לסדר העניינים. עכשיו צריך לבקש שהוועדה הזאת תמשיך לעקוב שהכסף הזה יועבר לישובים שבאמת במצוקה ולשיקום.

ח' רמון:

אני חושב שלאחר בדיקה מה שמוצע איננו מספיק. זה מזכיר את האדם שכדי לרחם על כלבו קיצץ כל פעם חלק מזנבו. במקום לאשר תכנית כוללת שבאמצעותה נחסוך כסף בעתיד, אז בגלל פשרות רקובות אנחנו היום מאשרים דבר שראשי המשק הכלכלי יודעים שהוא לא פתרון כולל. אי אפשר פה לפתור חלק. או שאתה גומר פתרון כולל או שאתה לא עושה דבר. לפחות כך אני מרגיש. הייתי חבר חדש בוועדת הכספים כאשר בא הסיפור של "אתא" והיו לחצים של העובדים שעמדו מאחורי הדלת, ואמרתי שצריך לתת להם, ואז נתנו עוד 10 מיליון דולר. האנשים המנוסים יותר בוועדה אמרו לי אז שאני לא עוזר כהוא זה, ואחרי שנה הם באו שוב, ואז הייתי יותר חכם. בפעם השניה כבר נמנעתי מהצבעה, אבל בהחלט ידעתי שזה לא שווה.

גם פה זו הבעיה. אני אומר את דברי לפרוטוקול כי אני אצביע בעד האישור כיוון שאומרים שהמצוקה עד לשמים, ואם לא אאשר, אני אהיה אחראי. אם היו 30 מיליון דולר, הייתי מתערב עליהם שכעת חיה בעוד חצי שנה או שנה יבואו עם בקשה לעוד כסף.

הי"ר א' י' שפירא:

אין לך על מה להתערב. הם רוצים כבר היום 180 מיליון דולר.

א' שלום:

לא. רוצים 300 מיליון.

ח' רמון:

מדינת ישראל צריכה להחליט דבר אחד - שהיא רוצה לסייע לחקלאות ב-X כסף.

י' ארידור:

כמה משקים מתחילים בעקבות מתן הסיוע?

ד' תיכון:

ובאלו ענפים?

ח' רמון:

מדינת ישראל צריכה להגיד, עולה לי להציל את העסק 150 מיליון דולר, זה שווה או לא שווה. אבל למדינת ישראל אין אומץ להגיד את זה. בעוד חצי שנה יבואו אלינו לא עם 150 אלא עם 20-30 מיליון ויגידו, בשביל 20-30 מיליון לא תצילו את החקלאות? אבל לתת את היום את ה-30 מיליון דולר זה כאילו לתת היום פי שניים מהחשבון שיעשה בסוף. אומרים לי החקלאים שהעיכוב הזה של החודש הזה עולה 8 מיליון דולר. כלומר, בגלל העיכוב הזה נותנים רק 22 מיליון.

כך, שלדעתי, איננו מצילים את החקלאות ואיננו מצילים דבר, וממשלת ישראל בורחת מההכרעה האמיתית והאמיצה בנושא החקלאות. כי לחסל משק חקלאי, גם כאשר זה עוזר, זה פשוט נורא לראות שהורסים פרדס. זה רגשית כואב.

היו"ר א' י' שפירא:

זה איסור מדאורייתא.

ח' רמון:

לכן אני אומר, ממשלת ישראל מתנהגת בנושא הזה בחוסר אחריות והיא מבזבזת משאבים לאומים ללא תכנון ותוך פשרות פוליטיות שאין להן שום יסוד כלכלי.

היו"ר א' י' שפירא:

נשמע את נציג משרד החקלאות. אני רוצה לבקש ממך שתתייחס בעיקר לדברים שנאמרו פה.

ח' רמון:

אל תתייחס למה שאמרתי. זה לפרוטוקול.

מ' לגין:

אני לא מתייחס לדברי חבר-הכנסת רמון, אבל הרצוי והטוב ביותר היה מה שהוא הציע. אינני מכחיש את זה. זה מה שמשרד החקלאות ביסודו רצה ורוצה. אבל המציאות היא כזאת שאומרים לנו, אין לנו היקפים כאלה, אין לנו לתת את זה בתנאים שישנם, אנחנו יכולים לתת מה שיכולים, ותסתדרו עם זה. עכשיו צריך לדאוג שיהיה את מי להציל, כי ארגון אחד כבר סגור ויש שם רפורמה, רפורמה של שכס. זאת אומרת, היות ולא יכולים לקבל תשומות בבנקים ומאף גורם אחר, מתקשרים עם ערבים ועושים אתם הסכם מה לגדל.

אני מצטער שמגיעים לפעולות הצלה ולא עושים פעולה יסודית, אבל זו המציאות.

לפני שנתיים החליטו על 30 מיליון דולר, אבל עד שנתנו זה היה 16.5 מיליון. אותו הדבר, הכנסת החליטה על 30 מיליון דולר, ועד שזה הגיע, זה היה 19 מיליון.

שאלת, אדוני היושב-ראש, האם החקלאות היא ענף רווחי. החקלאות ביסודה כענף היא רווחית, עם בעיות. יש ענפים מסויימים בשנה זו, ויש ענפים מסויימים בשנה אחרת. אבל החקלאות ביסודה היא אחד הענפים היעילים ביותר בהשוואה להרבה מקומות בעולם. גם במשבר הזה יש מושבים שמצבם טוב.

ח' קופמן:

שמעתי בפורומים בינלאומיים שאין היום בעולם חקלאות לא מסובסדת.

מ' לגין:

א. הקמנו חקלאות חדשה במבנה הון לא בריא, בקצב איטי מבחינת ההשקעות. ההתיישבות הוקמה בקצב מואץ אבל ההשקעות בקצב איטי. אם צריך להשקיע 100 אלף דולר ליחידה, השקענו 35 אלף דולר. הענין הזה איננו נותן אפשרות לקיום. החקלאי נכנס מיד לפיגור.

ב. לא נתנו זמן הרצה. אז מושבים בבקעת הירדן שלא יודעים מה לגדל שם, לוקח להם שנים עד שלומדים מה לגדל, ובינתיים הישוב צובר חובות. זאת אומרת, ההתחלה של הישובים האלה היא שלילית והם צוברים חובות. החוב הזה נתקל במשק סוער כמו המשק הישראלי, עם ריבית איומה. לפני שלוש שנים עשינו חשבון שהריבית הריאלית בתקופת ארידור היתה 33%, והזדעזנו. השנה שילמו בין 40%-50% ואפילו 70%. רבותי, חקלאות טובה יכולה להכניס 25%, אבל אם צריכים לשלם ריבית כזאת, באים בטענות.

אנחנו הקמנו ישובים לצרכים בטחוניים-מדיניים. לא היה צורך ביצור הזה. על כל ישוב שהקימו, היה צריך לסגור ישוב אחר.

מ' בר-און:

או לא להקים.

מ' לגין:

אני לא רוצה לדבר על זה. מה עשה משרד החקלאות? הוא חיפש מוצא ליצוא למוצר שאין צורך בו בשוק המקומי. ביצוא הוא נתקל בשנים האחרונות ב-: א. הענין של המטבעות האירופיים, שהפריע מאוד; ב. ההתחרות האיומה בחקלאות המסובסדת בכל העולם בצורה מסיבית, כולל ארצות-הברית בעלת הדגל של הליברליזציה. החקלאות היום בכל העולם מסובסדת בצורה מסיבית. בשוק כזה אנחנו צריכים להתחרות. ואז משרד החקלאות הגיע למסקנה שאין מנוס אלא להפחית את מספר החקלאים שעוסקים בחקלאות. יש לנו תכנית מפורטת מאוד להפחתה של כ-5 אלפים חקלאים.

כדי לבצע את התכנית הזאת יש צורך בהשגת אמצעים לטווח ארוך. לגבי הכסף שניתן עכשיו יש לנו ויכוח פנימי האם הבנקים יסכימו פרי-פסו לקבל על עצמם את האחריות הזאת. יכול להיות שזה יפריע לקבל את זה בתנאים יותר טובים ולזמן יותר ארוך. אם נקבל את הכסף בתנאים נוחים ולזמן ארוך, הכוונה ללכת לפתרון יסודי בכמה ישובים.

בישובי ההתיישבות החדשה שיש צורך בטחוני-מדיני לקיים אותם, אנחנו רוצים יחד עם הסוכנות היהודית להביא להבראה שלמה של הרכב ההון. גם שם נוציא חקלאים לא יעילים.

היו"ר א' י' שפירא:

אני רוצה לסכם את הדיון ולהתייחס לדברי חבר-הכנסת רמון.

כל בקשה חדשה של סיוע לחקלאות אינני רוצה להביא לדיון אם לא תהיה לנו תכנית אמיתית להבראה של החקלאות. לחסל חמשת אלפים חקלאים עולה גם כן כסף. יש להם הרבה חובות, הם לא ירצו לפשוט את הרגל. יכול להיות שחמשת אלפי משפחות אלה חייבים 200 אלף דולר. מה שהיינו רוצים לראות זה איך אפשר להציל את החקלאות. אחר-כך הממשלה יכולה להגיד שבשביל להציל את החקלאות צריך 400 מיליון דולר ואין לה. בסדר. אז אנחנו נדע שעושים עכשיו צעד אחד עם 90 מיליון דולר ובעוד שנה יהיה המשך, אבל נהיה עם תכנית שנדע שלא זורקים את הכסף לבור. מה שעושים עכשיו, ונאשר את הבקשה, זה כאילו לזרוק אבן לים התיכון.

לכן אני רוצה להגיד לפרוטוקול ששום דיון על ערבויות חדשות ועל כסף חדש לא יהיה, אם לא יביאו לנו תכנית. אנחנו רוצים לדעת מה המצב והאם הכסף הזה יעזור לחדש, לחצי שנה או לשנה.

דבר שני: אינני רוצה להתנות כי אינני רוצה להטיל קשיים על החקלאות, אבל אם לא תגמור עם הבנקים שעל הגרוש הראשון זה יהיה פרי-פסו, אז תיתן להם 30 מיליון, ו-60 מיליון הם לא יתנו. לכן אם ה-30 מיליון האלה קשורים בתכנית של 90 מיליון, אתם חייבים להבטיח זאת מראש עם הבנקים. למדתי מארידור שאם אנחנו מאשרים לתת ערבות זה לא אומר שהאוצר חייב לתת, זו הרשאה לתת.

י' ארידור:

בענין הפרי-פסו, אני רוצה שדברי ההסבר יהיו חלק מתנאי הערבות.

א' י' שפירא:

אני מקבל. כל דברי ההסבר הם תנאי לערבות. אני מביא את ההצעה להצבעה, בתוספת התנאי.

ה צ ב ע ה

בעד ההצעה לאשר ערבות מדינה לחקלאות - רוב
נגד - 1 (חה"כ ד' תיכון)

הוחלט: לאשר. (הוועדה קבעה כי דברי ההסבר לרבות הפיסקה בדבר חלוקה פרי-פסו על כל הלוואה בודדת ועל הגביה מהווים חלק מהאישור).

היו"ר א' י' שפירא:

אני מודה לכם. הישיבה נעולה.

הישיבה ננעלה בשעה 11:15